## HARİS EL-MUHÂSİBÎ

Tasavvuf büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah'dır. Basra'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 243 (m. 897) târihinde Bağdâd'da Ahmed bin Hanbel hazretlerinden iki sene sonra vefât etmiştir. Nefsini çok hesaba çektiği için, Muhasibi denmiştir. Aslen Bağdadlıdır. Zamanında Bağdâd'ın en büyük âlimlerindendi. Yezîd bin Hârûn ve daha birçok âlimden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Abbâs bin Mesrûk, Ahmed bin Hasen bin Abd-ül-Cebbâr es-Sûfî, Cüneyd-i Bağdadî, İsmail bin İshâk es-Serrâc, Ebû Ali Hüseyn bin Hayran el-Fakîh ve daha başka büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Şafiî hazretleri ile aynı asırda yaşamıştır. Şafiî mezhebindedir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Ebüdderdâ ( radıyallahü anh ) haber verdi. Resûlullah efendimiz ( aleyhisselâm ) buyurdu ki: "(Kıyâmet günü) Mîzânda en ağır gelecek olan şey, güzel ahlâktır."

Ba'zı menkıbeleri: Ahmed bin Hanbel hazretlerine dediler ki: "Haris el-Muhâsibî tasavvuf ile alâkalı mevzûlardan bahsediyor. Bunlara âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden delîl getiriyor. Onu dinlemek istemez misin?" Ahmed bin Hanbel (r.aleyh): "Evet, dinlemek isterim" dedi. Nihâyet bir gece yanına gitti. Gece sabaha kadar sohbetini dinledi. Haris el-Muhâsibî'de ve yanında bulunanlarda dinen münâsip olmayan bir şeye rastlamadı. Ahmed bin Hanbel hazretleri burada gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Akşam ezanı okununca, öne geçip namazı kıldırdı. Namaz kılındıktan sonra, yemek geldi. Yemeğe oturdular. Haris el-Muhâsibî, hem konuşuyor hem yemek yiyordu. Zaten yemek yerken güzel şeylerden bahsetmek sünnete de uygundur. Yemek yendikten sonra, ellerini yıkadılar. Sonra, beraberce oturdular. Herkes yerini alınca, bir suâli olan var mı? diye sordu. Riya, ihlâs ve muhtelif husûslarda, suâller sordular. Onların her birine cevap verdi. Ayrıca delîllerini de söyledi. Bu sırada gece bir hayli ilerlemişti. Birisine, Kur'ân-ı kerîm okumasını söyledi. Kur'ân-ı kerîm okundukça ağlıyor, inliyor ve gözyaşları döküyorlardı. Kur'ân-ı kerîm okunması bitince, Haris el-Muhâsibî hafifçe duâ yaptı. Daha sonra namaza kalktı." Sabah olunca, Ahmed bin Hanbel hazretleri Haris el-Muhâsibî'nin fazîletli bir zât olduğunu söyleyip, takdîrlerini bildirdi.

Esmâî bin İshâk es-Serrâc da şöyle anlatır: Bir gün, Ahmed bin Hanbel bana, "Haris el-Muhâsibî sana çok geliyor. Geldiği zaman beni çağırır, onun görmiyeceği bir yere oturtursan, çok memnun olurum. Onun sözlerini ben de dinlemiş olurum, dedi. Bunu memnuniyetle kabûl ettim.

Ahmed bin Hanbel'in yanından ayrıldıktan sonra, doğruca, Haris el-Muhâsibî'nin yanına gittim. Bize teşrîf etmelerini istedim. O da kabûl etti. Sonra, o akşam gelmesi için Ahmed bin Hanbel'e haber verdim. Akşam namazından sonra geldi.

Üst katta bir odaya aldım. Haris el Muhasibi ve arkadaşları gelinceye kadar, Kur'ân-ı kerîm okuyup, zikirle meşgûl oldu. Nihâyet Haris el-Muhâsibî ve arkadaşları geldi. Yemek yenip, yatsı namazı kılındı. Namaz bittikten sonra herkes uygun bir şekilde oturdular. Sonra içlerinden bir tanesi, Haris el-Muhâsibî'den bir mes'ele sordu. O, anlatmaya başladı. Herkes bütün dikkatleriyle dinliyorlardı. Hâris hazretleri öyle ince mevzûlara temas ediyordu ki, o anlatırken bir kısmı ağlıyor, bir kısmı inliyordu. Bu sırada, Ahmed bin Hanbel'in bulunduğu odaya gittim. O, burada yalnızca dinliyordu. Yanına vardığımda, onu bambaşka bir hâl üzere gördüm. Kendinden geçmiş bir vaziyette ağlıyordu. Sonra Haris hazretleri ve arkadaşlarının yanına gittim. Onlar da kendilerinden geçmişti. Bu hâl sabaha kadar devam etti. Nihâyet sabah namazı vakti girdi. Namazlarını kılıp, dağıldılar. Onlar gidince, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına gidip, onları nasıl bulduğunu sordum. O da: Herkesin anlıyamıyacağı çok derin mevzûlardan anlattığını söyledi.

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafif der ki: Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz. Diğerleri hakkında da doğruyu söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Haris bin Esed el-Muhâsibî, Cüneyd bin Muhammed, Ebû Muhammed Ruveym, Ebû Abbâs bin Atâ, Amr bin Osman el-Mekkî. Bunlar, zâhir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir.

Haris el-Muhâsibî'yi tanıyanlardan birisi şöyle anlatır: Haris el-Muhâsibî (kuddise sirruh) çok bitkin bir hâlde bana uğramıştı. Ben, kapımın yanında oturuyordum. Çok acıkmış olduğu yüzünden belli idi. Bunun üzerine "Efendim! Bize gelip bir şeyler yeseydiniz!" dedim. Sonra bizim evden vazgeçip, amcamın evine götürmeyi münâsip gördüm. Çünkü onun evi hem daha geniş ve hem de, durumları daha iyi idi. Haris el-Muhâsibî'yi amcamın evine götürdüm. Sofrayı hazırlayıp, önüne koydum. Elini uzatıp, lokmayı aldı. Fakat yemedi. Sonra kalktı ve benimle konuşmadan çıkıp gitti. Daha sonra onunla karşılaştığımız zaman "Efendim! Da'vetime icabet etmekle önce beni sevindirdiniz. Fakat yemeden kalkıp gittiğiniz zaman çok üzüldüm. Bunun üzerine "Ey oğul! Gerçekten çok acıkmıştım. Getirdiğin yemekten de yemek istiyordum. Ancak, burnuma doğru yaklaştırınca içim kabûl etmedi."

İbn-i Mesrûk der ki: Haris el-Muhâsibî vefât ettiği zaman, bir gümüşü bile yoktu. Halbuki babasından çok mal, mülk ve para kalmıştı. Hiçbirinden bir şey almadı. Haris el-Muhâsibî hazretleri nefsini devamlı hesaba çeker, onun kötülüklere meyletmemesi için elinden geleni yapardı. O, bu husûsta der ki: Nefsini hesaba çekenlerin bir takım güzel husûsiyetleri vardır. Onlar, bu hasletleri sebebiyle yüksek derecelere kavuşmuşlardır. Onlara göre, insan azmedip, nefsinin arzu ve isteklerine uymazsa, ma'nevî yönden ilerlemesi mümkündür. Şu hasletleri elde etmeğe çalışan fâidelerini görür 1-Doğru ve yalan yere yemîn etmemek. 2-Yalan söylememek. 3-Verdiği sözde durmak. 4-La'net etmemek. 5-Kimseye bedduâ etmemek. 6-Allahü teâlânın rızâsı için sabırlı ve tahammüllü olmak. 7-Haramlardan sakınmak. 8- Kendisini başkasından büyük görmemek. 9-Kimsenin kalbini kırmamak. 10-Gelen belâ ve musîbetlere sabretmek, 11-Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek.

"Kim Cennetliklerden olmayı isterse, sâlih kimselerle beraber olsun." "Sâdık (doğru) kimse, halk kendisine iltifât etmedi diye üzülmez. "Kulluk, insanın, acizliğini idrâk edip, anlamasıdır."

"İlmin neticesi, Allahü teâlâdan korkmak; zühdün neticesi, rahatlık; ma'rifetin neticesi, Allahü teâlâya dönüştür."

"Eziyetlere katlanmak, kızmamak, güler yüzlü ve tatlı sözlü olmak, güzel ahlâktandır."

"İnsanlar medhetse de, zâlim olan kimse dâima pişmanlık içindedir."

"Kanaatkar bir kimse aç bile olsa, onun gönlü zengindir."

“Hırslı kimse, malı ve mülkü ne kadar da çok olsa, o yine fakîrdir.”

“Tâatin aslı, vera’dır (şüphelilerden sakınmak). Vera’ın aslı takvâdır. Takvânın aslı, nefsi yaptıklarından hesaba çekmektir. Nefsi hesaba çekmenin aslı, Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olup, azâbından korkmaktır. Ümid ile korkunun aslı, dünyâda iyi işler yapıldığı zaman, bunlara karşı mükâfat verileceğinin, kötü işler yapıldığı zaman ise azâb yapılacağının bilinmesi, bunun da aslı, iyilik yapıldığı zaman mükâfatının, kötülük yapıldığı zaman da cezasının büyük olduğunu bilmektir. Bunun da aslı, tefekkür ve ibret almaktır.”

“Eğer kulun başına bir belâ gelecekse, bunun alâmeti kalbin Allahü teâlâyı anmamaya başlamasıdır. Artık kalb, bundan sonra, gaflete dalar.”

“İlim sahipleri, Allahü teâlâdan daha çok korkar. Zühd, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımak, tövbe etmeyi temin eder.”

“Her şeyin bir cevheri, özü vardır. İnsanın da cevheri, akıldır. Aklın cevheri sabırdır. Kim Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmezse, o ni’metin elinden alınmasını istemiş olur.”

“Arapların söylediği sözlerin en doğrusu, Hassan bin Sâbit’in ( radıyallahü anh ) Resûlullah efendimiz hakkında söylediğidir. O, şöyle demiştir: Hiçbir binek, Resûlullahtan ( aleyhisselâm ) daha afif (temiz), sözüne sâdık ve üstün bir kimseyi taşımamıştır.”

“İnsan, nefsiyle mücâdele edip, onun arzu ve isteklerine mâni olmalıdır.” “Cesede göre başın durumu ne ise, sabrın da imâna göre durumu öyledir.”

“Hazreti Ömer ( radıyallahü anh ) efendimiz buyurdu ki: (Allahü teâlâdan korkan kimse, intikam almayı düşünmez. Yine, Allahü teâlâdan korkan kimse, her istediğini yapmaz. Eğer kıyâmet günü olmasaydı, âlem şu gördüğümüzden daha daha başka olurdu.)”

“Gayretini, başkasının ayıplarını aramakta değil, kendi nefsini ıslâh etmek için harca.”

“Hazreti Ali ( radıyallahü anh ) buyurdu ki: (Ey insanoğlu! Zenginliğinden dolayı sevinme, fakirlikten dolayı ümidsiz olma, gelen belâ ve musibetten dolayı üzülme, rahatlık ve genişlik vaktinde taşkınlık ve azgınlık yapma. Şüphesiz, altın ateş ile, iyi kul da, belâ ve musîbet ile tecrübe edilir.)”

“Allahü teâlânın senin için murâd ettiğine, dilediğine râzı ol. Abdullah bin Mes’ûd şöyle buyurur: Allahü teâlânın senin hakkında yaptığı taksimine râzı ol. Böylece, insanların en zengini olursun. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzaklaş, onları yapma. Böylece, günahlardan en çok sakınan bir kimse olursun. Allahü teâlânın emirlerini yerine getir, insanların en âbidi olursun. Hâlini Allahü teâlâya arz et. Sadece ondan yardım iste. Hâlini insanlara şikâyet etme.”

“Namazını, artık dünyâdan ayrılıyormuş gibi kıl.”

“Kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna kâmil inanılmadıkça, asla imânın tadı alınmaz.”

“Haya, Allahü teâlânın beğenmediği kötü huylardan vazgeçmektir.”

“Sâdık (doğru olan), insanlar kendisine kıymet vermeseler bile, hiç korkusu olmıyan, kalbinin doğruluğuna inanıp, insanların, kendi amellerinden hiçbirisini görmelerini istemiyendir.”

Derler ki, Haris el-Muhâsibî kırk yıl sırtını duvara dayamayıp, ayaklarını uzatmadan oturdu. Niçin böyle kendine eziyet ediyorsun diyenlere, “Allahü teâlânın huzûrunda kul gibi oturmamaktan haya ediyor, utanıyorum” derdi. Yine

buyurdular ki; “Kıymetli kardeşim! Kötü âlimler insanlar için çok tehlikelidirler. Onlar dünyâya düşkündürler. Dünyâyı âhırete tercih ederler. Sonra şunu iyi bil. Dünyâyı âhırete tercih edenler, rahat ve huzûr içerisinde de değildirler. Onların neş’e ve sevinçlerine, keder ve sıkıntılar karışmıştır. Bunların sonu felâkettir. Aslında böyle kimselerin dünyâsı da âhıreti de harabtır. İki dünyâları da perişandır. Kıymetli kardeşim! Kendinize geliniz. Aklınızı başınıza alınız. Allahü teâlâdan korkunuz. Şeytan sizi aldatmasın. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın huzûrunda perişan olacaklardır.”

Abdullah bin Meymûn der ki: Haris el-Muhâsibî hazretlerine, zühd (dünyâya rağbet etmemek) niçin kıymetlidir? Bunun sebebi nedir? diye suâl edildi. O şöyle cevâp verdi: “Bunun beş sebebi vardır. Birincisi, dünyâ insanı, bir çok meşakkat ve sıkıntılara düşürür, insanın kalbini Allahü teâlânın rızâsından ve âhıreti düşünmekten alıkor. İkincisi, dünyâyı sevenlerin derecesi, dünyâya rağbet etmiyenlerin derecesinden çok aşağıdadır. Üçüncüsü, dünyâyı sevmemek, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır ve Cennetliklerin derecelerine yükseltir. Dördüncüsü, dünyâyı sevenlerin, kıyâmet gününde hesapları uzun olur. Beşincisi, Allahü teâlânın katında dünyânın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur.” (Burada ve benzeri yerlerde dünyânın ma’nâsı: Allahü teâlânın rızâsından ve beğendiği şeylerden uzaklaştırıp, âhıreti unutturan şeyler demektir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine şükrün ne olduğunu suâl ettiler. Buyurdu ki: “Allahü teâlânın, sonsuz ni’met ve ihsân sahibi olduğunu, başkalarından gelen ni’metlerin de hakîkatte, yine Allahü teâlâdan geldiğini bilmektir. (Allahü teâlâ, insanlara, iyilik etme gücü ve kuvvetini vermeseydi, kimse kimseye iyilik yapamazdı. O halde, bütün iyilikler, Allahü teâlâdan gelmektedir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine sabrı suâl ettiler. O da: “Sabır, Allahü teâlâdan gelen her şeyi hoş ve iyi bir şekilde karşılayıp, heyecan ve ümidsizliğe düşmemek, sıkıntılı ve meşakkatli zamanlarda dayanıklı ve tahammüllü olmaktır” şeklinde cevap verdi.

Yine ona rızâ makamına nasıl kavuşulur, denildi. O şöyle cevap verdi: “Allahü teâlânın adâlet sahibi, hüküm ve işlerinde hikmet sahibi olduğuna, O’nun, kulları için seçtiği şeylerin, kulların kendileri için sevdikleri ve seçtikleri şeylerden daha hayırlı olduğunu ve nihâyet Allahü teâlânın emirlerine teslim olmak, emrettiklerini yapıp, nehyettiklerini (yasakladıklarını) yapmamaktır.”

Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk anlatır: Haris el-Muhâsibî hazretlerine, “Allahü teâlâya muhabbetin, sevginin alâmeti nedir?” diye suâl edildi. Soru soran şahsa, “Senin bu husûsta bir bildiğin var mı?” dedi. O zât: “Evet şu âyet-i kerîmeyi “Ey Sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever” biliyorum. Bu âyet-i kerîmeden, Allahü teâlânın kullarını sevmesinin alâmetinin, Resûlullah efendimize tâbi olmak (O’na uymak) olduğunu, anladım” dedi. Haris hazretleri bu cevâbı çok beğendi.

Buyurdular ki; “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, ona, farzların edası için sevinç ve gayret verir.”

“Bir kimsenin kalbinde Allahü teâlânın korkusu kalmaz ve âhırette azâb göreceğini unutursa, günahları çoğalır ve tehlikeli durumlara girer. O zaman, iyi şeyleri idrak edip yapamaz, kötü şeylerin kötülüğünü görüp, ondan sakınamaz. Nefsinin esîri olur. Allahü teâlânın katında kıymeti düşer. Kalbi paslanıp, îmânı zaifler.”

Bir defasında ona, zühd sahibi insanların dereceleri nasıldır?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “Akıllarının derecesi ve kalblerinin temizliği kadardır. Zâhidlerin en üstünü, en akıllı olanıdır. En akıllı olanlar, Allahü teâlânın emirlerini iyi anlayıp,

onları yerine getirmek için bütün güçleriyle çalışanlardır. Bunlar, dünyâya düşkün olmayıp, âhırete yönelenlerdir. (Haram ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmamak; dünyâdan yüz çevirip, âhırete yönelmekle olur.)

“Nefsinin isteklerinden ve öfke ile hareket etmekten uzak dur. En önde gelen vazîfelerinden birisi de, yumuşak olmak ve dikkatli hareket etmek olsun.”

“İlmiyle takvâsını, ameliyle basîretini ve aklıyla ma’rifetini arttıran kimsenin izinden yürü.”

“Kul için en doğru yol, ilimle amel etmek, Allahü teâlânın korkusuyla haramlardan sakınmaktır. Günahla nefsini yâd etme. Günahta ısrar etme. Fakîrlik zamanında Allahü teâlâya sığın, her hâlinde Allahü teâlâya muhtaç ol ve O’nun her emrinde O’na tevekkül et.”

“Sana zulmedeni affet. Amelinle mağrur olmaktan sakındığın gibi, ilimle gurûrlanmaktan sakın. Yakınının, fakîrin ve komşunun hakkını gözet. Konuşmadan hoşlanmıyanın yanında konuşma. Mazlûmun kardeşine yardım et. Zamanını iyi değerlendir.”

“Günahlar gaflet getirir. Gaflet ise, kalbin katılaşmasına sebeb olur. Kalbin katılaşması, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır ve Allahü teâlâdan uzaklık ise, Cehenneme götürür.”

“Câhillerin ahlâkından, günahkârların meclisinden, kendini beğenenlerin iddialarından, mağrurların isteklerinden ve Ümitsizlerin ümitsizliklerinden sakın ve uzak dur. Hak ile amel et Allahü teâlâya güven. Emr-i ma’rûf ve nehyi anilmünker yap.”

“Her hâlin esası, doğruluk ve ihlâstır. Doğruluktan; sabır, kanâat, zühd, rızâ ve ünsiyet, ihlâsdan; korku, sevgi ve haya doğar.”

“Şu üç çeşit muhabbet, çok mühimdir: Birincisi, ibâdeti günaha tercih etmek sûretiyle Allahü teâlâyı sevmektir, ikincisi, kuvvetli bir îmân ile Resûlullahı sevmektir. Bunun alâmeti, Resûlullahın sünnetine yapışmaktır. Üçüncüsü ise, Allah için mü’minleri sevmektir. Bunun alâmeti mü’minlere eziyet etmemek ve onlara fâideli olmaktır.”

“Tâatini (Allahü teâlânın beğendiği şeyleri) günaha, ilmini cehâlete, dînini dünyâya tercih eden akıl aldatıcıdır.”

“Dilin farzı ve vazîfesi; sükûnet ve öfke zamanlarında doğruluktan ayrılmamak. Gizli ve açık olarak hiç kimseye eziyet etmemektir. Gözün farzı ve vazîfesi; haramlardan korunmaktır. Kulağın farzı ve vazîfesi, helâl olmayan şeyleri dinlememektir. Lisanından sonra, insanoğlu için en tehlikeli a’zâ kulağıdır. Çünkü kulak, kalbin en büyük elçisidir. Fitne bataklığına en fazla dalan kulaktır. Burnun farzı ve vazîfesi; burun, kulak ve göze tâbidir. Dinlemesi ve bakılması caiz olmayan bir şeyin koklanması da caiz değildir. Ellerin ve ayakların farzı ve vazîfesi; Allahü teâlâ tarafından haram kılınan şeylere uzanmaması ve başkalarının hakkından sakınmasıdır.”

**Eserleri:**

1. Adâb-ün-nüfûs 2. Şerh-ul-ma’rifet. 3. El-Menâsil fi’z-zühd ve gayrihi. 4. El-Ba’s ve’n-Nüşûr. 5. Er-Riâye li-hukûkıllah azze ve celle. 6. El-Halvet ve’t-tenekkul fi’l-ibâdet. 7. Muâtebet-ün-nefs. 8. Risâlet-ül-müsterşidîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 57

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 134

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 73

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 430

5) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 211

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 174

7) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-2, sh. 275

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 102

9) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 387

10) El-A'lâm cild-2, sh. 153

11) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 144

12) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 157, 291, 311, 337

13) Tabakât-üs-Sûfiyye sh. 56

14) Risâle-i Kuşeyrî sh. 72

15) Keşf-ül-mahcûb sh. 109